

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ НА ОСНОВІ АКТУАРНИХ РОЗРАХУНКІВ

Розглянуто історичні передумови виникнення актуарних розрахунків, їх особливості розвитку на ринку страхових послуг в Україні. Висвітлено основні проблемні питання актуарної справи в Україні. Запропоновано створення національної системи підготовки і сертифікації актуаріїв України відповідності до міжнародних стандартів.

Страховання нині є основою цивілізованих взаємовідносин у всіх площинах сучасного життя, а вартість послуг, що надаються страховиком страхувальникові, визначається за допомогою актуарних розрахунків. Актуарна справа в Україні перебуває в незадовільному стані, водночас основою актуарних розрахунків є страховий тариф, який визначає фінансову стійкість страховиків. Від страхових тарифів залежить ефективність страхових відносин між страховиком і страхувальником. Саме він формує страховий фонд для здійснення страхових виплат, який має обмежені джерела свого створення, забезпечує відшкодування витрат на фінансування превентивних заходів, на ведення страхової справи та отримання прибутку страховиком.

Питанням актуарної математики займалися такі відомі вітчизняні та зарубіжні учені, як Д. Бланд, К. Бурроу, Х. Гербер, К. Дейкін, І. Каррі, Т. Пентикайнен, М. Песонен, Д.Д. Хэмптон, Л.І. Рейтман, В.В. Шахова, Ю.С. Бугаєва, В.Н. Баскакова, А.Є. Васіна, Н.Ф. Галагузи, В.А. Королькевич, Б.В. Кутукова, Н.А. Левант, А.П. Плешкова, Ю.Б. Рубіна, В.І. Рябікіна, В.А. Сухова, Г.І. Фаліна, Т.А. Федорова, Р.Т. Юлдашева та ін.

Варто відмітити, що не дивлячись на наявність літератури з окремих питань актуарної науки, в Україні перед актуарною справою поставлено надзвичайно багато завдань. Серед них, насамперед, необхідно відмітити забезпечення діяльності на законодавчому рівні, підготовку кваліфікованих сертифікованих кадрів, державну підтримку розвитку, міжнародне визнання, підвищення культури ринкових відносин.

Метою статті є розкриття природи виникнення актуарних розрахунків у світі та розгляд проблеми їх розвитку в Україні. Методологічну основу дослідження складають принципи, прийоми та методи наукового дослідження: історико-логічний, діалектичний, синтетичний та ін.

Досягнення людства у різних сферах суспільних відносин, а також науки і техніки зумовлюють виникнення нових форм діяльності. Одночасно зі стрімким розвитком економіки розвивається й страхування, як її невід'ємна складова. Будь-який вид бізнесу пов'язаний з ризиками, а страхова справа покликана саме для захисту від них. Виникнення страхування почалося одночасно зі становленням торгово-економічних відносин і їх розвиток несе за собою і розвиток страхової справи. Комерціалізація страхування зумовила виникнення та розвитку актуарних розрахунків.

Все почалося зі страхування життя. Перше товариство страхування життя «Емікебл» виникло у 1706 р. в Англії. З часом страхових товариств, які надавали послуги зі страхування життя, ставало дедалі більше, вони з'являлися в інших країнах, хоча й пізніше. У Франції перше компанія з'явилась в 1829 р., в Німеччині — в 1827 р., в США — в 1830 р. До кінця ХІХ ст. операції щодо страхування життя набули поширення у всіх розвинених капіталістичних державах. Проте математика особистого страхування була ще слабо розвинена. Система тарифних ставок була простою і не диференціювалася за віком.

Значний прогрес у розвитку страхування життя був досягнутий в діяльності іншої страхової компанії — «Еквітебл». Вперше почали використовуватися таблиці смертності, тарифні ставки диференціювалися за віковими ознаками. Діяльність «Еквітебла» була вельми успішною, що стимулювало появу нових страхових компаній.

В умовах капіталістичного виробництва послуги зі страхування стають товаром. Це означає, що страхові операції повинні приносити прибуток. Водночас страхові тарифи повинні бути максимально низькими, щоб привернути якомога більше страхувальників. Тому виникає необхідність в забезпеченні фінансової стійкості страхових операцій. На допомогу страховикові приходять статистика і математика.

Статистика виникла в школі «політичних арифметик» Вільяма Петті, основоположника політичної економії. Його школа розділилася на два напрями — економічну і демографічну статистику. Остання почала застосовуватися в страхуванні життя.

Основоположником актуарних розрахунків був Джон Граунт. Відзначимо, що актуарні розрахунки —

це система математичних і статистичних методів, за допомогою якої визначаються фінансові відносини страховика і страхувальника по довгостроковому страхуванню життя.

У 1662 р. Д. Граунт опублікував роботу «Природні і політичні спостереження, зроблені над бюлетенями смертності», де започаткував актуарні розрахунки. Він першим побудував таблицю смертності, яка є відправною точкою при побудові тарифів у страхуванні життя

Продовжив роботу над теорією актуарних розрахунків англійський астроном Едмунд Галлей. Він дав визначення основних показників таблиці смертності, обчислив вірогідність терміну життя для своїх сучасників, ввів у науку поняття середньої тривалості майбутнього життя, сформулював методу регулювання тарифів у страхуванні життя за допомогою таблиці смертності. «Батько» актуарної науки ввів поняття норми відсотка або норми зростання грошей у страхуванні. Форма таблиці смертності Галлея і принципи її побудови використовуються й нині.

З часом теорія актуарних розрахунків просувалася все глибше. Внесок до її розвитку внесли такі учені, як Абрам де Муавр (Англія), Антуан Депарсьє (Франція), Томас Симпсон (Англія). До кінця XVII — початку XVIII ст. були визначені основні положення теорії вірогідності, накопичилися статистичні дані про смертність населення і страхування життя отримало наукову базу. З часом страхові компанії самостійно накопичували статистичний матеріал, за допомогою якого уточнювалися тарифи щодо страхування життя, удосконалювалася техніка актуарних розрахунків.

В Лондоні 18 червня 1583 р. був зафіксований перший у світі задокументований випадок страхування життя. Людину, якій було надано послугу по страхуванні життя, звали У. Гиббонс. Страхова сума була визначена у сумі 383 фунтів.

В Україні актуарна математика існувала до 1917 р. Із запровадженням державної монополії на страхові послуги потреба в актуарних розрахунках відпала. Відродження розпочалося після набуття Україною незалежності, а перші актуарії з'явилися у 1999 р. після проведення у Києві 2-річних курсів післядипломної освіти для актуаріїв, організованих Британським Інститутом Актуаріїв (ВІоА) за підтримки *Know How Fund* [9].

Проведенню таких курсів передувало прийняття у 1996 р. закону України «Про страхування», в якому було зазначено, що страхові тарифи повинні розраховуватись актуарно, при цьому актуарними розрахунками можуть займатися особи, що мають відповідну кваліфікацію.

По завершенню 2-річних курсів за результатами проведених іспитів 44 особи отримали свідоцтво, яке надає право проводити та посвідчувати актуарні

розрахунки страхових тарифів за всіма видами страхування, окрім страхування життя, 27 з яких — за всіма видами без обмежень.

Нині в Україні найбільшого визнання професія актуарія набула у таких галузях як страхування життя, загальне страхування, інвестиції та пенсії. Серед членів Товариство актуарних розрахунків (ТАУ) більше 40 % працює в сфері страхування життя, близько 35 % у сфері ризикового страхування.

Якщо в перші роки відродження страхового бізнесу в Україні західне слово «*actuary*» можна було почути вкрай нечасто, тарифи і резерви в компаніях розраховувались «на око», і, як правило, бухгалтерією, то нині ситуація змінилась. У страхових компаніях з'явилася посада «актуарій», а лідери ринку вже можуть дозволити собі утримувати центри актуарних розрахунків.

Нині до актуаріїв зараховують тих, хто пройшов необхідну підготовку. Актуарій повинен акумулювати в собі математичну освіту і методи моделювання, вміння розраховувати ризики і мати знання в галузях економіки, бути обізнаним із законодавством та інформаційними системами. Набір цих якостей робить актуаріїв унікальними професіоналами з фінансової безпеки та дає їм змогу проводити адекватну актуарну експертизу.

Останнім часом ризикові види страхування починають відігравати все більш значну роль на страховому ринку, вимагаючи від актуарія вдосконалення навичок обробки та аналізу страхової статистичної інформації. Незважаючи на високий рівень загальної математичної освіти в Україні, для розв'язку практичних задач ризикової математики їм необхідна ґрунтовна спеціалізована підготовка. Перед актуаріями постають завдання підготовки аналітичної інформації для прийняття рішень при [9]:

формуванні страхових тарифів та визначенні платіжних внесків за страхові послуги;

оцінюванні та формуванні оптимального складу страхового портфеля;

аналізі грошових потоків та моделюванні активів та зобов'язань для визначення інвестиційної стратегії, розподілу капіталу та інвестиційного прибутку по різних класах бізнесу і визначенні прибутковості капіталу;

прогнозуванні фінансово-економічних показників страхової діяльності компанії та оцінюванні рівня страхових резервів, які забезпечують потрібний рівень надійності для виконання прийнятих компанією страхових зобов'язань;

виборі структури та оптимізації параметрів перестраховального захисту страхового портфеля; розрахунку фінансово-економічних показників перестраховального захисту (в т. ч. сплата за перестраховальні послуги).

В сучасному світі актуаріїв України виникає низка питань, які потребують відповідей. Розглянемо важливі питання більш детально. По-перше, чим відрізняється робота українського актуарія від європейського?

Згідно з українськими нормативними актами, офіційна роль актуарія — це розрахунок частини показників, що стосуються формування та інвестування резервів у щоквартальному звіті страховика для компаній страхування життя, а також підписання розміру тарифів для ризикових СК і методик розрахунку тарифів для лайфових компаній. При цьому очікування від результатів роботи актуарія у нас такі ж, як на Заході — думка актуарія певною мірою є гарантом платоспроможності компанії. У страхуванні життя актуарій відповідає за те, що компанія не занижує в балансі свої зобов'язання перед клієнтами, хоча, наприклад, у Великобританії актуарій, зокрема, несе відповідальність і за стан тих, хто відшкодовує такі зобов'язання активів.

В ризиковому страхуванні законодавством актуарію відведена незначна роль, яка не дає йому практично ніякої можливості побачити і просигналізувати про небезпеку, що насувається. Проте багато компаній розуміють, що правильні, з математичної точки зору, розрахунки конструкції продукту, тарифів і резервів, а також відстеження актуарного прибутку або збитку, проведення аналізу причин їх виникнення, стрес-тестування — це фундамент життєздатності страхового бізнесу. Такі компанії використовують набагато ширший, ніж встановлений законом, спектр послуг актуаріїв, в основному своїх співробітників, іноді — консультантів. Оскільки відповідальність за остаточні дії покладається на менеджмент компанії, то, очевидно, варто прислухатись до пропозицій актуарія, «взяти до відома» розрахунки і висновки страхового математика, а діяти, виходячи з поточної «бізнес-необхідності», що часто в практиці й трапляється» [1].

Порівняно з міжнародними вимогами, незадовільними є також кваліфікаційні вимоги до вітчизняних актуаріїв, які підтверджують резерви компаній, закріплені в нормативах Держфінпослуг. Через свою заниженість вони не можуть конкурувати з міжнародними. Так, порівняння українських вимог з кваліфікаційними вимогами британської актуарної професії показує, що наше свідоцтво на право виконувати і підтверджувати актуарні розрахунки, «право підпису», вимагає, крім трирічного досвіду роботи і знання українського законодавства, лише складання чотирьох іспитів технічної серії СТ для тимчасового свідоцтва на три роки і восьми іспитів цієї серії для безстрокового свідоцтва. Водночас вимоги до повної кваліфікації в Британії базуються на 14 іспитах. Відповідно, наші чотири іспити можна віднести лише до неофіційного статусу *part-qualified* (використовується претендентами і рекрутерами при пошуку

роботи), а вісім іспитів майже відповідають рівню британського «Диплома по актуарній техніці», що також вельми далекий від повної кваліфікації [1].

ВИСНОВКИ. Страховий ринок України потребує вдосконалення діяльності актуаріїв, що включає ефективну методологічну базу актуарних розрахунків, підвищення професійних стандартів відповідно до професійної етики, гарантій для страхової компанії (*assurance*) і додаткової вартості.

Об'єктивний позитивний висновок дає правильні сигнали всім користувачам такого звіту: менеджмент отримує інформацію для вибору подальших кроків та розробки стратегії; акціонери, розуміючи, що бізнес знаходиться на правильному шляху, швидше ухвалюють рішення про подальший його розвиток; клієнти отримають додаткове підтвердження надійності компанії і — ймовірніше — продовжать довіряти їй свої засоби; регулятор отримує упевненість у відсутності проблем.

Аналогічну цінність має і об'єктивний негативний висновок, оскільки у всіх сторін є можливість ухвалити своєчасні зважені рішення для виправлення ситуації. Природно, що ринок потребує цього додаткового ступеня упевненості. А отримати її можна лише при глибокому перегляді підходів до актуарної діяльності в Україні, доданні їй так званої нової якості.

Очевидно, в Україні на рівні міжнародних вимог слід створювати національну систему підготовки і сертифікації актуаріїв.

Використані джерела

1. Андрощук Т. Немає конфлікту старих і нових актуаріїв / Т. Андрощук // Економічні відомості. — 2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.finance.eizvestia.com/full/4191372>
2. Говорушко Т.А. Страхові послуги: навч. посіб. / Говорушко Т. А. — [2-е вид. перероб. і доп.]. — К.: Центр навчальної літератури, 2008. — 344 с.
3. Про внесення змін до Закону України «Про страхування» від 04.10.2001 р. № 2745 -III [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
4. Інформаційне видання Актуарного Навчально-Інформаційного центру УАТ. — Львів, 2004.
5. Корнилов И.А. Методология статистических и актуарных исследований в страховании жизни: дис. на соискание ученого степени доктора экон. наук: специальность 08.00.11 / Игорь Алексеевич Корнилов. — М., 2000. — 389 с.
6. Некоторые методы прогнозирования временных характеристик рисков, связанных с катастрофическими событиями / В. Королев, И. Соколов, А. Гордеев [и др.] // Актуарий. — 2007. — № 1. — С. 35—48.
7. Кудрявцев А.А. Актуарная математика: оценка обязательств компании страхования. учебная помощь. — С.Пб.: СПбГУ, 2005. — 240 с.
8. Клапків М. Актуарій: професія і посада. Історичні витoki та шлях становлення / М. Клапків // Україна-Business. — 1997. — № 8. — С. 226—231.
9. ТАУ. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://actuary.in.ua/ua/information/base/>
10. Шегда А.В. Ризики в підприємстві: оцінювання та управління: навч. посіб. / А. В. Шегда, М. В. Голованенко; за ред. А.В. Шегди. — К.: Знання, 2008. — 271 с

